

POKUŠAJ ORGANIZIRANJA ANALFABETSKOG TEČAJA ZA MUSLIMANKE U PURAČIĆU (1940–1941): SLUČAJ UČITELJICE BORKE DOBANOVAČKI

Ajdin Muhedinović

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju
muhedinovicajdin@gmail.com

Apstrakt: U ovom radu objavljuje se nekoliko dokumenata koji govore o pokušaju učiteljice Borke Dobanovački da u zimu 1940/1941. godine organizira analfabetški tečaj za muslimanke u mjestu Puračić, u blizini Tuzle. Njena aktivnost da iskoristi mogućnosti koje su postojale naišla je na neodobranje mjesnih vjerskih službenika koji su onemogućavali organiziranje tečaja. Iz prezentiranih dokumenata, s obzirom na to da je učiteljica Dobanovački uputila protest Ulema-medžlisu, moguće je vidjeti kako se razvijao čitav slučaj, te kako se unutar Islamske zajednice djelovalo prema strogo konzervativnim shvatanjima pojedinih imama. Prezentirani dokumenti mogu biti korisni u istraživanju društvenih procesa u Bosni i Hercegovini sredinom 20. stoljeća, naročito za istraživanja koja su u relaciji s obrazovanjem muslimanskih žena i pitanjem odnosa vjerskih institucija prema istom.

Ključne riječi: Puračić, Ulema-medžlis, Borka Dobanovački, obrazovanje žena, muslimani, Bosna i Hercegovina, Kraljevina Jugoslavija.

Abstract: This paper publishes several documents that discuss teacher Borka Dobanovački's attempt to organize a literacy course for Muslim women in the winter of 1940/1941 in the village of Puračić, near Tuzla. Her efforts to utilize the available opportunities were met with disapproval from local religious officials, who obstructed the organization of the course. From the

presented documents, considering that teacher Dobanovački sent a protest to the Ulema-Medžlis, it is possible to trace the development of the entire case and observe how the Islamic Community operated according to the strictly conservative views of certain imams. The presented documents can be useful in researching social processes in Bosnia and Herzegovina in the mid-20th century, especially for research related to the education of Muslim women and the attitude of religious institutions towards it.

Keywords: Puračić, Ulema-Medžlis, Borka Dobanovački, women's education, Muslims, Bosnia and Herzegovina, Kingdom of Yugoslavia.

Uvod

Tokom perioda osmanske uprave u Bosni i Hercegovini obrazovanju žena nije se pridavala naročita pažnja. Historičarka Suraiya Faroqhi smatra da su tek u 18. i 19. stoljeću u većim urbanim centrima Osmanskog Carstva, zahvaljujući privatnoj inicijativi i dobročinstvu bogatih pojedinaца, nerijetko upravo žena, osnivane manje medrese u kojima su se žene mogle obrazovati.¹ Iako su postojale određene inicijative, još uvijek nemamo jasan pokazatelj na kojem je stupnju razvoja bilo obrazovanje žena u osmanskoj Bosni, odnosno prije okupacije 1878. Formalnom obrazovanju uopće, na tada moderniji i za evropska društva karakterističan način, u Bosni i Hercegovini pristupilo se tek od austrougarske okupacije.² Okupaciona vlast nastojala je prije svega kroz obrazovanje domaćeg stanovništva stvoriti činovnički kadar koji bi bio lojalan i provodio interese Monarhije u Bosni i Hercegovini.³ Obrazovanje žena ostalo je pri tome na margini interesa, a muslimanska zajednica po pitanju obrazovanja ženske djece bila je uglavnom negativno opredijeljena.⁴ Čitav proces tekao je vrlo sporo i

---

¹ Suraiya Faroqhi, *Women in the Ottoman Empire: A Social and Political History*, London: Bloomsbury Publishing, 2023, 204.

² Pogledati: Mitar Papić, "Školstvo u Bosni i Hercegovini (1878-1918)", u: *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine II*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1987, 297–333.

³ Fabio Giomi, "Forging Habsburg Muslim Girls: Gender, Education and Empire in Bosnia and Herzegovina (1878–1918)", u: *History of Education*, London: Routledge, 2015, br. 44 (3): 275.

⁴ Isto, 279.

gotovo isključivo u urbanim centrima, dok je u provinciji mogućnost obrazovanja djevojčica bila minimalna. Osnivanje četverogodišnje osnovne škole za muslimanke u Sarajevu 1897. godine i tečaja za obrazovanje učiteljica za ženske mektebe osnovanog 1901. godine,⁵ iako važan korak naprijed, ne mogu se smatrati krupnim promjenama kada je u pitanju obrazovanje muslimanskih žena u Bosni i Hercegovini. Tim pristupom austrougarske vlasti uspjele su tek 1915. godine izobrazovati prve muslimanke učiteljice, a to su bile **Hasni-hanuma Berberović** i **Behija-hanuma Ukšinagić**, o čijem je uspjehu pisano u “Sarajevskom listu”.⁶ Navedene, ali i druge rezultate koji su, gledajući u cjelini, značajno povoljniji neophodno je promatrati kroz prizmu “civilizacijske misije” i uopće kolonijalne politike Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini.⁷

S osnivanjem Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca (SHS) uređivanje sistema obrazovanja bilo je godinama opterećeno nefunkcioniranjem vlasti u državi. Dosadašnja istraživanja pokazuju da je do unifikacije školskog zakonodavstva došlo tek nakon uspostave šestojanuarske diktature,⁸ a napredak koji je postojao bio je i dalje daleko od potrebnog. Prema određenim statističkim pokazateljima, na prostoru Bosne i Hercegovine udio nepismenog stanovništva se smanjivao, tako da je 1931. godine popisano ukupno 70% nepismenog stanovništva starijeg od 10 godina, za razliku od 77,7% koliko je nepismenih iznad 11 godina starosti bilo na popisu 1921.

---

⁵ Hajrudin Ćurić, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1983, 245; Fabio Giomi, *Making Muslim Women European. Voluntary Associations, Gender and Islam in Post-Ottoman Bosnia and Yugoslavia (1878–1941)*, Budapest – New York: Central European University Press, 2021, 47. Više o radu u djelovanju prvih organiziranih škola za muslimansku žensku djecu pogledati u: Mina Kujović, “Muslimanska osnovna i viša djevojačka škola sa produžnim tečajem (1894–1925)”, u: *Novi muallim*, Sarajevo: Udruženje ilmije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, 2010, br. 41, 72–79.

⁶ “Prve muslimanke – učiteljice”, *Sarajevski list*, br. 104, 14. april 1915, 3.

⁷ Robin Okey, *Taming Balkan Nationalism. The Habsburg “Civilizing Mission” in Bosnia, 1878–1914*, Oxford – New York: Oxford University Press, 2007, 60–61.

⁸ Enes S. Omerović, “Kulturno-prosvjetne prilike u Bosni i Hercegovini (1918–1941)”, u: *Historija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2023, tom V, 91.

godine.⁹ Ovi podaci, iako djeluju kao određeni pomak, svjedoče koliko je zapravo nepismenost bila dominirajuća karakteristika bosanskohercegovačkog društva u posmatranom periodu, a pokazuju se kao poražavajući kada se fokus stavi na nepismenost žena, koja je u Bosni i Hercegovini 1931. godine u procentima iznosila 84%.¹⁰

Navedeno porazno stanje kada je riječ o sekularnom obrazovanju žena u Bosni i Hercegovini, a naročito unutar muslimanske zajednice, gdje su procenti bili značajno negativniji, bilo je u najvećoj mjeri uzrokovano konzervativnošću muslimanske zajednice i nastojanjima jednog njenog dijela da se emancipacija žena predstavi nemoralnom i suprotnom islamskom učenju. Pojedini predstavnici muslimanske inteligencije vodili su burne javne rasprave po ovom pitanju i nisu uspjeli prevazići razlike koje su među njima postojale.¹¹ Patrijarhalna sredina u kojoj je dominirala i odlučivala muška riječ nije ostavljala prostor za emancipaciju žena, što je stvaralo izrazito negativne uslove za obrazovanje muslimanskih žena u Bosni i Hercegovini. Adnan Jahić zaključuje da je sve do austrougarske aneksije Bosne i Hercegovine u muslimanskoj zajednici u raspravama o obrazovanju djece preovladavalo mišljenje da je potrebno školovati isključivo mušku djecu, dok se za žensku djecu smatrala dovoljnom ona razina obrazovanja koju su mogle naučiti od mjesnog vjeroučitelja i u vlastitoj porodici.¹² Tek u periodu nakon aneksije Bosne i Hercegovine, a pod snažnim utjecajem rasprave o istom pitanju u Osmanskom Carstvu, što je bila posljedica Mladoturske revolucije i društvenih promjena koje su nastupale, muslimanska inteligencija započela je s intenzivnim vođenjem rasprava u javnom prostoru po pitanju obrazovanja muslimanskih žena i njihove društvene emancipacije u Bosni i Hercegovini. Ove rasprave postale su intenzivnije u međuratnom periodu, a kroz pojedine tekstove i javne istupe prve obrazovane

---

⁹ E. S. Omerović, "Kulturno prosvjetne prilike u Bosni i Hercegovini", 110-111.

¹⁰ Isto, 111.

¹¹ Adnan Jahić, *Muslimansko žensko pitanje u Bosni i Hercegovini (1908-1950)*, Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, 2017, 42-43.

¹² Isto, 41.

muslimanke nastojale su dodatno iskazati potrebu da se pitanju obrazovanja muslimanske ženske djece mora pristupiti sistematski jednom sveobuhvatnom politikom emancipacije koja će prije svega muslimanki dati obrazovanje i osposobiti je za ravnopravan život, a zatim kroz skidanje zara i feredže omogućiti da stečeno obrazovanje upotrebljava u svakodnevnom životu.¹³

Postojeće konzervativno stanje i shvatanje mjesta i uloge muslimanske žene u društvu mijenjalo se vrlo sporo i ostalo je manje ili više jednako porazno sve do dolaska na vlast Komunističke partije Jugoslavije, koja je ovom pitanju pristupila na radikalna način.¹⁴ Uz sva nastojanja naprednog dijela muslimanske inteligencije, ali i državnih institucija, kako Austro-Ugarske Monarhije tako i Kraljevine SHS/ Jugoslavije, problem obrazovanja muslimanske ženske djece ostao je neriješen u prvoj polovini 20. stoljeća. Prilog koji slijedi primjer je borbe i nastojanja pojedinke da u svojoj sredini aktivno djeluje, ali i opstrukcija koje je u tom smislu kreirala konzervativna muslimanska sredina.

Lokalna učiteljica Borka Dobanovački¹⁵ odlučila je u zimu 1940/41. godine iskoristiti mogućnost i upute nadležnog ministarstva za organiziranje analfabetskog tečaja za muslimanske djevojčice u mjestu Puračić.¹⁶ Ipak, od samog početka organiziranja tečaja susrela se s opstrukcijama koje je po tom pitanju pravio džematski imam u Puračiću. Problem u organizaciji tečaja predstavljao je nedostatak podesnih prostorija za podučavanje. S obzirom da se u predviđeno vrijeme u lokalnoj školi održavao tečaj za muškarce, učiteljica Dobanovački željela je nastavu organizirati u mektepskim

---

¹³ A. Jahić, *Muslimansko žensko pitanje*, 499–504.

¹⁴ Senija Milišić, “O pitanju emancipacije muslimanske žene u Bosni i Hercegovini”, u: *Prilozi*, Sarajevo: Institut za istoriju, 1999, br. 28, 225–241; Jahić, *Muslimansko žensko pitanje*, 427–497.

¹⁵ O učiteljici Borki Dobanovački nisu pronađeni značajniji biografski podaci. Ono što znamo jeste da je u toku Drugog svjetskog rata bila učesnica Narodnooslobodilačkog pokreta, odnosno da se s grupom iz Puračića koju je predvodio Adem Fatušić priključila Ozrenskom partizanskom odred. Ekrem Nuhić, “Veze Tuzlanskog partizanskog odreda sa snagama NOP-a u Lukavcu i okolini”, u: *Tuzlanski narodnooslobodilački partizanski odred*, Tuzla: Univerzal, 1988, 233.

¹⁶ Puračić je naseljeno mjesto u sastavu općine Lukavac.

prostorijama. To joj od strane džematskog imama nije dozvoljeno, zbog čega se i žalila Ulema-medžlisu. Kako sama u svom pismu navodi, lokalni džematski imam je “načelno protiv školovanja muslimanki, a posljedica takvog shvaćanja je da je pismena muslimanka rijedak izuzetak u ovom kraju”.¹⁷ Odgovor džematskog imama svodio se na to da medžlis u Puračiću “ne zabranjuje niti smeta održavanje tečaja sa muslimankama”, već su prostorije bile planirane za podučavanje i održavanje mektepske nastave. Zanimljivo je da je džematski imam optužio učiteljicu Dobanovački da ona zapravo “traži makar nešto na osnovu čega bi mogla da ne drži rečenog tečaja”, jer kako su primijetili iz njezinog pisanja, “njoj kao inovjerki nije u interesu, da se muslimanke nauče čitati i pisati”.¹⁸

Cijeli slučaj ispitivali su unutar Islamske vjerske zajednice Sresko vakufsko-mearifsko povjerenstvo u Tuzli i Ulema-medžlis u Sarajevu. Nakon što je posvetio pažnju slučaju i ispitao “u čemu je zapreka i ko je tome uzrok” da se tečaj neće održati, povjerenik Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Tuzli saopćio je Ulema-medžlisu da je mogućnost postojala, ali da je glavni uzrok konzervativnost samog džematskog medžlisa u Puračiću, koji nije htio ustupiti prostorije za održavanje tečaja.¹⁹ Uz to navedeno je i da je sličan slučaj bio s ranijim pokušajem organiziranja “domaćinskog tečaja”, koji se na kraju nije mogao organizirati jer su propala sredstva i uslovi usljed izgubljenog vremena. Na ovu istragu Ulema-medžlis odgovorio je u korist žalbe učiteljice Borke Dobanovački, te je zatraženo od Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Tuzli da lokalnom džematu u Puračiću naredi da u vremenu kada se ne drži mektepska nastava prostorije budu ustupljene učiteljici u svrhu održavanja analfabetskog tečaja za muslimanske žene. Međutim, tečaj nije mogao biti održan. U jednom dopisu i odgovoru učiteljica Borka Dobanovački objasnila je da je vrijeme za održavanje tečaja prošlo s obzirom na to da je za održavanje istog postojao rok, a i

¹⁷ Gazi Husrev-begova biblioteka (dalje: GHB), Arhiv islamske zajednice (dalje: AIZ), fond: Ulema-medžlis (dalje: UM), kutija 5, signatura 1096/1941.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

proljetni radovi kojima su žene i djevojčice bile izložene onemogućavaju njihovo prisustvo na tečaju i kada bi se održao²⁰.

Ovaj slučaj u svojoj suštini pokazuje da i tamo gdje je postojala želja i volja od strane organa vlasti i aktivnih pojedinaca, kao što je u navedenom primjeru učiteljica Borke Dobanovački, nije mogla da se prevaziđe opstrukcija lokalnog konzervativnog džematskog imama koji je svojom pozicijom, dugotrajnim izbjegavanjem da postupi prema naređenju Ulema-medžlisa uspijevao onemogućiti osnovno opismenjavanje lokalnih žena i djevojak. Dokumenti čiji prijepisi slijede u nastavku sadrže različite dopise – od pisma i molbe učiteljice Borke Dobanovački upućene Ulema-medžlisu u Sarajevu, prijepiske između Ulema-medžlisa i njima podređenog povjerenstva u Tuzli, odgovora lokalnog imama u Puračiću, te u konačnici objašnjenje učiteljice Dobanovački o tome da tečaj nije moguće organizirati.

Transkripcija dokumenta:²¹

* * *

Puračić, I-XII-1940.

Ulema Medžlis

Sarajevo²²

[1] Ja sam učiteljica u Puračiću. [2] Ove godine sam htjela da održim [3] analfabetski tečaj sa ženskom mu[4]slimanskom omladinom, za što [5] je od Ministarstva i došlo nare[6](đeđe)²³đenje. Međutim, Džematski [7]

---

²⁰ GHB, AIZ, UM, kutija 5, signatura 1096/1941.

²¹ Isto. U ovoj transkripciji dokumenti nisu predstavljeni u onom redoslijedu u kojem su izvorno pronađeni. Zbog preglednosti cijelog slučaja i međusobne korespondencije više učesnika pokušao sam stvoriti redoslijed koji najbolje odgovara razvoju samog događaja, tj. transkripcija započinje žalbom učiteljice Borke Dobanovački koja je upućena Ulema-medžlisu, a nastavlja se korespondencijom Ulema-medžlisa s imamatom džemata u Puračiću i Sreskim vakufsko-mearifskim povjerenstvom u Tuzli, a na kraju se završava porukom učiteljice Borke Dobanovački o tome kako se tečaj ne može održati.

²² U originalu pisma podvučeno.

²³ U originalu pisma prekriziženo.

medžlis u Puračiću zabranio je [8] da se tečaj održava u mektebu, [9] gdje ima slobodnih prostorija [10] od 2-4 h popodne kada bi se [11] održavala nastava. Druge, za tu [12] svrhu podesne, zgrade u Puračiću [13] nema, jer će se u osn. šk. u to vreme [14] održavati tečaj sa muškarcima. [15] Izgleda da je ovdašnji Džematski [16] medžlis zabranom održavanja [17] tečaja u Mektebu htio da omete [18] uopšte rad tečaja, jer je načelno [19] protiv školovanja muslimanki, [20] a posljedica takvog shvaćanja je [21] da je pismena muslimanka [22] rijedak izuzetak u ovom kraju.

[23] Molim naslov da mi izađe [24] u susret mojoj molbi, a i potre[25]bi ogromnog broja ovdašnjih [26] muslimanki, te da naredi džematskom [27] medžlisu da dozvoli održavanje tečaja [28] u Mektebu, kako bi se odmah [29] počelo sa radom.

Učtiva
Borka Dobanovački
Učiteljica

* * *

Izvorno

Sreskom vakuf. mearif. povjerenstvu
u Tuzli

Izvolite narediti upravi mekteba u [1] Puračiću da u vremenu kada se ne drži mekteb[2]ska nastava t.j. iza podne ustupi mektebske [3] prostorije za održavanje analfabetskog tečaja a za [4] muslimansko ženskinje. Nastojte da jedan [5] od vjerskih službenika u Puračiću u ovom [6] tečaju održi bar preko dana po jedan čas [7] iz vjeronauke i da polaznice tečaja pouči u [8] najglavnijim vjerskim stvarima.

U Sarajevu 11. XII. 1940.

Predsjednik
(Pečat Ulema-medžlisa bez potpisa)

* * *

Izvorno!

ULEMA-MEDŽLISU
U SARAJEVU²⁴

[1] Ustupa se nazočni [2] izvještaj s molbom na nadležnost[3] time da je niže potpisani u želji [4] da se omogući održavanje pomenutog [5] tečaja htio da ispita bolje st[6]var u čemu je zapreka i koje to[7]me uzrok što je i vidjeo da je[8] ovome uzrok konzervativnost samog [9] Džemat-skog-medžlisa, jer bi postojala[10] mogućnost da se ove prostori[11] je mekteba ustupe za tečaj.

[12] Isti je slučaj bio i sa ot[13]varanjem Domaćinskog tečaja, koji [14] se na koncu nije mogao otvoriti [15] uslijed izgubljenog vremena te je [16] kredit propao i Puračić time je [17] ostao bez ove korisne ustanove.

[18] Pošto se je sada zakasnilo [19] sa otvaranjem ovog tečaja, to se [20] i ne može od strane ovog Povjerenstva [21] dati mišljenje i prijedlog, jer [22] Povjerenstvo želi da nastavnici za [23] održavanje ovog tečaja izadje u sus[24]ret u ustupanju prostorija.

Tuzla 10. feb.²⁵ 1941.

Predsjednik
(Potpis nije čitljiv)

* * *

Exp²⁶

Imamatu

Puračić²⁷

[1] Povratkom ovog dopisa izvjestite nas [2] hitno da li po mišljenju tamošnje učiteljice [3] gđice Borke Dobanovački ima mogućnosti, [4] t.j. da li nije zakasnilo da se održi [5] u Puračiću analfabetski ga-~~dr~~žanje²⁸ [6]

---

²⁴ U originalu pisma podvučeno.

²⁵ U originalu napisano na ćirilичnom pismu.

²⁶ U originalu pisma podvučeno.

²⁷ U originalu pisma podvučeno.

²⁸ U originalu pisma prekrizieno.

tečaj za tamošnje muslimansko [7] ženskinje. Dopis nam vratite izravno [8] Hitno je²⁹.

Sar. 16. II 1941.

P-e- sli 1/III 41

* * *

Broj 11597/40

Exp³⁰ (na prepis pisma učiteljice)

Imamatu džemata

Puračić³¹

srez tuzlanski

[1] Prednji dopis učiteljice Drž. (narodne?) [2] škole u Puračiću dostavlja Vam se [3] s tim da po navodima iz istog ovu stvar [4] temeljito ispitajte i dostavite po istoj [5] svoj izvještaj putem (nečitko) Tuzli.

[6] Predmet smatrajte vrlo hitnim³².

23. XII/40

P. e. Sk. 15. I. 1941.

* * *

Exp Preporučeno³³

Imamatu džemata

Puračić³⁴

[1] Ponovo se pozivate (nečitko napisano) [2] Ujedno opravdajte zašto nam [3] taj izvještaj niste dostavili do [4] kraja mjeseca januara o.g. kako Vam [5] je navedeno vašim aktom broj gornji [6] od 15. I. 1941.

[7] Rok 15. II. 1941.

---

²⁹ U originalu pisma podvučeno.

³⁰ U originalu pisma podvučeno.

³¹ U originalu pisma podvučeno.

³² U originalu pisma podvučeno.

³³ U originalu pisma podvučeno.

³⁴ U originalu pisma podvučeno.

1.II./41 nije

Pe. sli. 15.2.41

* * *

Exp³⁵

Imamatu džemata ³⁶

Puračić³⁷

[1] (Udovoljite hitno dopisu ovog [2] Ul. m-a od 23/XII 1940 broj gornji [3] u predmetu držanja prostorija po [4] tamošnjoj učiteljici za održavanje analfa[5]betskog tečaja.)

[6] Hitno je, pa nam stoga odgovor[7] pošaljite najkasnije do kraja ovog mjeseca.

25. II. 1941.

Potpis (nije čitljivo)

pe. sli 1 II 41

* * *

Puračić 23/ I. 1941.

Ulema medžlisu

u

Sarajevu³⁸

[1] Na osnovu akta od 15. januara o.g. vaš broj [2] 11597/40 čast mi je izvijestiti naslov da je ovaj ima[3]mat poslao svoj izvještaj 3/I. 1941. (nije čitljivo) [4] brojem 4/41. preko sres. v. mearif. povjerenstva [5] u Tuzli.

[6] Ovaj je imamat danas poslao pitanje [7] sres. v. mearif. povjerenstvu dali je prosljedilo [8] ovaj akt Ul. medžlisu.

Džem. imam

Sulejmanov (?) (potpis nije čitljiv)

---

³⁵ U originalu pisma podvučeno.

³⁶ Pismo gotovo identičnog sadržaja u kojem se traži očitovanje Imamata džemata u Puračiću poslato je tri puta, što ukazuje da je lokalni imam izbjegavao odgovoriti višim instancama unutar Islamske vjerske zajednice.

³⁷ U originalu pisma podvučeno.

³⁸ U originalu pisma podvučeno.

* * *

Ulema medžlisu

u

Sarajevu³⁹

[1] Po udovoljenju dostavlja se predmet s molbom [2] na nadležnost. Imam⁴⁰: Sulejmanov (?) (nije čitljivo)

* * *

“Ulema medžlisu

u Sarajevu

Putem Sres. V. Mearif. povjerenstva u Tuzli

[1]Pozivom naslova broj 11587/40 od 23/12.940, [2] a u vezi dopisa učiteljice Borke Dobano[3]vački iz Puračića od 1/12.1940. u predmetu [4] analfabetskog tečaja u Puračiću čast mi [5] izvjestiti kako slijedi:

[6]Pozvao sam džem. medžlis u Puračiću [7] i potpuno ispitavo stvar i razumio odgovor [8] džem. medžlisa na sva pitanja prama [9] dopisu rečene učiteljice i ustanovio da [10] ovdašnji džem. medžlis ne zabranjuje niti [11] smeta⁴¹ održavanje tečaja sa muslimanka[12]ma nego nemogu dozvoliti mekteb[13]skih prostorija⁴² za tu svrhu jer im [14] trebaju za učionu djece koja su svršili[15]la II. r. mekteba, IV. r. os. škole i djece koja [16] nisu upisana u os. školu iz nekih raz[17]loga.

[18]Džem. medžlis ističe da učiteljica[19] ima odgovarajuću čitaonicu (učionicu) [20] za tu svrhu u ovdašnjoj Drž. školi [21] ali, da ona po njihovom mišljenju traži [22] makar nešto na osnovu čega bi mogla [23] da ne drži rečenog tečaja jer oni vele

[24]da oni (džem. medžlis) vide iz njezina [25] pisanja i postupka, da njoj kao inovjerkki nije [26] u interesu, da se muslimanke nauče čitati [27] i pisati.

---

³⁹ U originalu pisma podvučeno.

⁴⁰ Imam džemata Puračić – potpis na kraju nije čitljiv. Vjerovatno Sulejmanović.

⁴¹ Podvučeno crvenom olovkom u originalu.

⁴² Podvučeno crvenom olovkom u originalu.

Puračić 3/1. 1941.

Džem. imam
(Potpis nije čitljiv)

* * *

Ulema medžlisu u Sarajevu

Broj: 11597/40-2 Sarajevo, 16 februar 1941 godine.
Imamatu džemata

Puračić⁴³
srez Tuzla

[1] Povratkom ovog dopisa izvijestite nas hitno [2] da li po mišljenju učiteljice Borke [3] Dobanovački ima mogućnosti, t.j. da li nije zakasnilo da se [4] održi u Puračiću analfabetski tečaj za tamošnje muslimansko [5] ženskinje. Dopis nam vratite izravno.

[6] Hitno je⁴⁴!

Predsjednik
(Potpis nije čitljiv)
Pečat Ulema-medžlisa

* * *

Državnoj narodnoj os. školi
u Puračiću

[1] Po naređenju Ul. Medžlisa iz Sarajeva
[2] Umoljava se naslov, da hitno dostavi ovom [3] imamatu mišljenje tamošnjeg učiteljice gđi[4]ce Borke Dobanovački o održavanju analfabet[5]skog tečaja za muslimansko ženskinje u [6] Puračiću i dali nije okasnije taj tečaj.

Puračić 26/II. 1941.

Džem. imam
Sulejmanov (?) (potpis nije čitljiv)

---

⁴³ U originalu pisma podvučeno.

⁴⁴ U originalu pisma podvučeno.

* * *

26. febr.⁴⁵ 1941.

Imamatu džemata
U Puračiću⁴⁶

[1] Nakon udovoljenja zamolbi [2] toga imamata, dostavlja se [3] predmet na daljnje uredovanje.

Upr. škole
Dž. Azabagić
25.II/41

* * *

Nastavnici

Borki O. Dobanovački

[1] Dostavlja Vam se predmet, da [2] po prednjem traženju date svoj [3] izveštaj.

Upr. škole
Dž. Azabagić

[1] Na gornji predmet odgovoram [2] sledeće:

[3] U mjesecu novembru 1940. privatnim [4] putem poslala sam pismo Ulema[5]medžlisu u Sarajevo (~~da-na~~)⁴⁷s nadom [6] da naredi ovdašnjem Imamatu da [7] mi se dozvoli održavanje analfa[8]betskog tečaja sa muslimankama u [9] praznim prostorijama mekteba. [10] Očekivanje, da će Ulema medžlis, [11] uviđajući korist analfabetskog te[12]čaja za neverovatno zaostale musli[13]manke u prosvetnom pogledu u ovom [14] kraju, izaći mojoj molbi u susret, [15] bila je uzaludna. U pismu sam opšir[16]no obrazložila moju molbu.

[17] Sada je prošlo vreme za održavanje

[18] analfabetskog tečaja, jer je za to određen [19] rok koji traje četiri mjeseca, od [20] početka novembra do početka marta. [21] Zbog poljskih

---

⁴⁵ U originalu napisano ćirilicom.

⁴⁶ U originalu pisma podvučeno.

⁴⁷ U originalu pisma prekríženo.

radova i nemoguće ga je [22] u proljeće organizirati.

Puračić, 26-II-1941.

Borka Dobanovački
Učiteljica

* * *

Exp⁴⁸

[1] Stigao je odgovor na prednji [2] dopis. Stoga nam priloži ovaj akt [3] po referentu.

3.3.41

Potpis (nečitko)

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

Gazi Husrev-begova biblioteka, Arhiv Islamske zajednice:

Fond: Ulema-medžlis (UM)

Štampa

Sarajevski list, Sarajevo, 1915.

Literatura

Knjige

Ćurić, Hajrudin, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1983.

Giomi, Fabio, *Making Muslim Women European. Voluntary Associations, Gender and Islam in Post-Ottoman Bosnia and Yugoslavia (1878–1941)*, Budapest – New York: Central European University Press, 2021.

---

⁴⁸ U originalu pisma podvučeno.

Jahić, Adnan, *Muslimansko žensko pitanje u Bosni i Hercegovini (1908-1950)*, Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, 2017.

Okey, Robin, *Taming Balkan Nationalism. The Habsburg "Civilizing Mission" in Bosnia, 1878-1914*, Oxford i New York: Oxford University Press, 2007.

Faroqhi, Suraiya, *Women in the Ottoman Empire: A Social and Political History*, London: Bloomsbury Publishing, 2023, 328.

Članci

Giomi, Fabio, "Forging Habsburg Muslim Girls: Gender, Education and Empire in Bosnia and Herzegovina (1878–1918)", u: *History of Education*, London: Routledge, 2015, br. 44 (3): 274–279.

Kujović, Mina, "Muslimanska osnovna i viša djevojačka škola sa produžnim tečajem (1894-1925)", u: *Novi muallim*, Sarajevo: Udruženje ilmije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, 2010, br. 41, 72–79.

Milišić, Senija, "O pitanju emancipacije muslimanske žene u Bosni i Hercegovini", u: *Prilozi*, Sarajevo: Institut za istoriju, 1999, br. 28, 225–241.

Nuhić, Ekrem, "Veze Tuzlanskog partizanskog odreda sa snagama NOP-a u Lukavcu i okolini", u: *Tuzlanski narodnooslobodilački partizanski odred*, Tuzla: Univerzal, 1988, 231–237.

Omerović, Enes S., "Kulturno-prosvjetne prilike u Bosni i Hercegovini (1918-1941)", u: *Historija Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2023, tom V.

Papić, Mitar, "Školstvo u Bosni i Hercegovini (1878-1918)", u: *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine II*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1987, 297–333.

AN ATTEMPT TO ORGANIZE A LITERACY COURSE FOR MUSLIM WOMEN IN PURAČIĆ (1940-1941): THE CASE OF TEACHER BORKA DOBANOVAČKI

Summary

This paper publishes several documents that broadly discuss the challenges faced by those actively involved in the process of emancipating Muslim women. The case presented through these documents tells the story of a teacher in Puračić, Borka Dobanovački, and her conflict with local religious officials who attempted to obstruct her efforts to organize a literacy course for Muslim girls. Although the Ulema-Medžlis, as the higher body of the Islamic religious community, ordered the local religious officials to assist and permit the organization of the course, they managed, through delays, to put teacher Borka Dobanovački in a situation where, due to the arrival of spring and the work obligations that girls and women had in terms of agricultural tasks, organizing such a course was no longer possible.

